

Investigating Pro.Making Topicalization of Possession Construction And Complementary Object in Persian Language Based on Functional Discourse Grammar

Mohsen Taheri¹

Ali Alizadeh^{2*}

Hamed Mowlei Kuhbanani³

Abstract

The purpose of this study is to investigate Persian pro.making topicalization of possession construction and complementary object and how pronominal clitics appear according to "Functional Discourse Grammar". Thus, in this study the method of mapping Persian pro.making topicalized elements was explained based on this grammar. The results of the study and analysis of a number of selected sentences from speech and written texts of Persian language indicate that in this construction, considering communicative intention of the speaker, various elements such as possessor in possession constructions and complementary object can be topicalized, so the dynamic method of determining the word order of this approach is suitable to explain it. On the other hand, due to the fact that the topicalized constituent in the interpersonal level, based on the principles of this grammar, is given priority in entering morphosyntactic templates, the pro.making topicalization process is not the result of movement, but is produced in base-generated procedures. The most important result of this study is to determine the cause of the appearance of pronominal clitics in Persian pro.making topicalization process and to determine whether it is obligatory or non-obligatory, which is done for the first time by applying the mechanisms of this approach.

Keywords: Functional Discourse Grammar, Pro.making topicalization, Possession construction, Complementary object, Persian language.

Extended abstract

1. Introduction

Topicalization is a linguistic mechanism that alters the unmarked arrangement of the sentence structure and constructs a "non-fundamental (marked)"

---

1. PhD Candidate of Linguistics, Linguistics Department, Ferdowsi University of Mashhad; Mashhad; Iran. (m_taheri30@yahoo.com)

* 2. Associate Professor of Linguistics, Linguistics Department, Ferdowsi University of Mashhad; Mashhad; Iran. (**Corresponding Author: alalizadeh@um.ac.ir**)

3. Assistance Professor of Linguistics, Linguistics and Translation Studies Department, Vali-e-Asr University of Rafsanjan, Rafsanjan, Iran. (molaei@vru.ac.ir)

structure; That is, it creates a structure that is a modified form of "fundamental" construction. In topicalization process, part of the information desired by the speaker takes the first place in the paragraph to facilitate the information status of the audience. In this study, the topicalization of possession construction and complementary object in Persian language is examined based on "Functional Discourse Grammar".

Up to now, linguists have presented a variety of functional approaches in the form of a continuum, based on the importance of function over form. Functional Discourse Grammar (FDG), introduced by Kees Hengeveld and Lachlan Mackenzie (2008), is a typological-functional approach, which lies in the middle of the continuum of functional approaches. Although this grammar is in the continuum of functional approaches, it also considers the structural features of language units. The present study will investigate Persian pro making topicalization based on Functional Discourse grammar and seeks to find answers for the following questions:

1- Considering the fact that no movement is allowed for the constituents in Functional Discourse Grammar, how does it explain the Persian pro making topicalization?

2- How can the principles of Functional Discourse Grammar determine the order of pro making topicalized constituents in Persian at the beginning of the clause and the appearance of pronominal clitic in their main positions?

2. Theoretical framework

The theoretical framework of the present study is one of the newest approaches in functional linguistics. The construction of language in this grammar is considered to be done in four levels, Interpersonal, Representational, Morphosyntactic and Phonological ones. This grammar, has a dynamic method of determining the order of constituents. Thus, the position of any linguistic element in the clause is not predetermined in the sentence structure, but is determined based on the layer in which it is produced, its functional and semantic role (linguistic context), and according to other upstream elements in the hierarchy of layers of interpersonal and representational levels. Therefore, in FDG, instead of three categories of subject, object, and verb, the concepts of actor, undergoer, and predicate, respectively, determine the word order of the languages of the world.

The mapping operation of interpersonal and representational levels on morphosyntactic templates in FDG is performed under the rule of three principles of iconicity, domain integrity and functional stability. The principle of iconicity oversees the maintenance of correspondence in the mapping of the sequence of the formation of the contents of interpersonal and representation levels on the morphosyntactic level. According to the principle of domain integrity, linguistic elements that belong to each other at the interpersonal and representational levels should also be mapped adjacent to each other at the

morphosyntactic level. According to the principle of functional stability, constituents that have the same characteristics, both at the interpersonal level and at the representational level, should be placed at the same position in morphosyntactic level in relation to other categories.

3. Methodology

This study is based on a descriptive-analytical method and the examples are taken from pro.making Persian topicalized samples. The main purpose of this study is to explain the process of pro.making Persian topicalization based on FDG. Since this grammar does not believe in concepts such as movement, we will seek to explain this process in base-generated procedures. Therefore, the method of mapping the linguistic elements of sentences containing pro.making Persian topicalized constituents was considered in morphosyntactic templates in four absolute initial, second, medial and final positions and infinite relative ones and the three principles of iconicity, domain integrity and functional stability used in FDG.

4. Results & Discussion

The results indicate that in marked constituents such as Persian pro.making topicalization, considering the communicative intention of the speaker, various elements such as the possessor in possession constructions and complementary object can be topicalized, thus the dynamic method of determining the word order of this approach is a suitable and efficient method to explain this type of topicalization. On the other hand, due to the fact that the topicalized constituent in the interpersonal level, based on the principles of this grammar, is given priority in entering morphosyntactic templates, so the topicalization process is not the result of movement, but is produced in base-generated procedures. The most important result of this study is to determine the cause of the appearance of the pronominal clitics in Persian pro.making topicalization process and to determine whether it is obligatory or non-obligatory, which is done by applying the mechanisms of FDG.

The results also showed that the production of linguistic elements in the layers of hierarchical levels of FDG and the way they are arranged in absolute and relative positions in marked constituents such as pro.making Persian topicalization is done by violating the three principles of iconicity, domain integrity and functional stability, which was analyzed in several Persian examples.

5. conclusions & Suggestions

By investigating the mechanisms of FDG, it was found that this approach is appropriate in determining the word order of pro.making topicalization process and that pro.making topicalization is not the result of movement but the

tropicalized constituent is produced in its original position by violating the principles of FDG.

Examining the principles of FDG in other Persian marked and unmarked structures is recommended for the future studies.

Select Bibliography

- Dabirmoghadam, M. 2005. "About "ra" in Persian". *Studies in Persian Linguistics*, Dabirmoghadam. Iran University Press. 83-146.
- Dabirmoghadam, M. 2013. *Typology of Iranian languages*. Tehran: Samt. [in Persian]
- Fanselow, G., DamirČavar. 2002. "Distributed deletion". *Theoretical Approaches to Universals* (Linguistik Aktuell/ Linguistics Today (49): 65-107. Amsterdam: John Benjamins.
- Hengeveld, K., & Mackenzie, L. 2005. "Dynamic Expression in Functional Discourse Grammar". *Mouton de Gruyter*, 53-86.
- Kahnemuyipour, A., & Shabani, M. 2018. "Split Noun Phrase Topicalization in Eshkevarat Gilaki". *The Linguistic Review*, 4(35): 625-646
- Kahnemuyipour, A., & Shabani, M. 2018. "Split Topicalization with (out) Resumption". *Proceedings of Annual Conference of the Canadian Linguistic Association*, University of Regina, Canada. 1-13.
- Keizer, E. 2015. *A Functional Discourse Grammar for English*. Oxford: Oxford University Press.
- Moezipour, F. 2019. "Discussion on Persian Left Arrangement & its Theoretical Challenges for Role & Reference Grammar". *Researches in Linguistics*, 11 (2): 45-64. [in Persian]
- Mowlai Kuhbanani, H. 2017. *Persian Word Order & Constituent Extraposition Explanation Based on FDG*. Linguistics PhD Thesis, Mashhad: Ferdowsi University. [in Persian]
- Rasekhmahand, M. 2010. "Persian Clitics Near Verbs". *Researches in Linguistics*, 2 2(2): 75-85. [in Persian]

How to cite:

Taheri, M., Alizadeh, A. & Mowlai Kuhbanani, H. 2021. "Investigating Pro.Making Topicalization of Possession Construction And Complementary Object in Persian Language Based on Functional Discourse Grammar". *Zaban Farsi va Guyeshhay Irani*, 2(12): 131-160. DOI:10.22124/plid.2022.20616.1557

Copyright:

Copyright for this article is retained by the author(s), with first publication rights granted to *Zaban Farsi va Guyeshhay Irani* (*Persian Language and Iranian Dialects*). This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided that the original work is properly cited.

بررسی مبتداسازی ضمیر گذار ساخت ملکی و مفعول متممی زبان فارسی بر پایه دستور گفتمانی نقشی

حامد مولایی کوهبنانی^۳ علی علیزاده^۲ محسن طاهری^۱

چکیده

در مقاله پیش رو نحوه نگاشت عناصر مبتداسازی شده ضمیر گذار فارسی در قالب‌های ساخت‌واژی-نحوی معرفی شده در دستور گفتمانی نقشی تحلیل شده است. نتایج بررسی و تحلیل تعدادی از جمله‌های منتخب از گفتار و متون نوشتاری زبان فارسی نشان می‌دهد که در این ساخت، با عنایت به نیت ارتباطی سخنگو عناصر مختلفی نظیر مالک در ساخت اضافی و مفعول متممی می‌توانند سازه مبتدا واقع گردند و روش پویای تعیین ترتیب سازه‌های این دستور روشی مناسب و کارآمد برای تبیین آن است. از طرف دیگر، با توجه به اینکه سازه مبتداسازی در سطح بینافردی براساس اصول این دستور در اولویت ورود به قالب‌های ساخت‌واژی-نحوی قرار می‌گیرد، لذا فرایند مبتداسازی حاصل حرکت نیست بلکه عنصر مبتداسازی به صورت پایه‌زایی در جایگاه اصلی خود تولید می‌شود. مهم‌ترین نتیجه پژوهش حاضر تبیین علت ظهور واژه‌بست ضمیری در فرایند مبتداسازی ضمیر گذار فارسی از هر دو ساخت ملکی و مفعول متممی و تعیین اجباری و غیراجباری بودن آن است که برای نخستین بار با اعمال سازوکارهای دستور گفتمانی نقشی صورت می‌پذیرد.

واژگان کلیدی: دستور گفتمانی نقشی، مبتداسازی ضمیر گذار، ساخت ملکی، مفعول متممی

۱. دانشجوی دکتری زبان‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.
 m_taheri30@yahoo.com

۲. دانشیار زبان‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران. (نویسنده مسؤول)
 ✉ alalizadeh@um.ac.ir

۳. استادیار زبان‌شناسی، دانشکده ایران‌شناسی، دانشگاه ولی عصر (عج) رفسنجان، رفسنجان، ایران.
 molaei@vru.ac.ir

۱- مقدمه

مبتداسازی سازوکاری زبانی است که آرایش بی‌نشان ساختار جمله را دگرگون می‌سازد و ساختی «غیربنیادی» (نشان‌دار)؛ یعنی ساختی که صورت دگرگون‌شده ساخت «بنیادی» است را به وجود می‌آورد. در فرایند مبتداسازی، بخشی از اطلاعات مورد نظر سخنگو به جهت تسهیل فرایند پردازش وضعیت اطلاعی مخاطب، نخستین جایگاه را در بند به خود اختصاص می‌دهد (Lambrecht, 1994). به اعتقاد لمبرکت (2001) فرایند مبتداسازی، فرایندی است که در آن یک سازه ارجاعی که باید نقش موضوع و یا افزوده در ساخت محمول- موضوع^۱ داشته باشد، خارج از محدوده بندی که حاوی محمول است قرار می‌گیرد. فرایند مبتداسازی ضمیرگذار، همراه با ظهور یک ضمیر هم‌مرجع در جایگاه کانونی سازه دارای نشانگر است (Schiffrin, Tannen & Hamilton, 2008: 131-132). دبیرمقدم (۱۳۸۴) ضمن تقسیم‌بندی انواع مبتداسازی زبان فارسی به ضمیرگذار و غیرضمیرگذار، مبتداسازی ضمیرگذار را فرایندی تعریف می‌کند که در آن عنصری زبانی از جایگاه خود به ابتدای جمله حرکت می‌کند و در جایگاه اولیه عنصر جابه‌جاشده ضمیری که هم‌مرجع آن است جایگزین می‌گردد. جمله^۱ به‌عنوان نمونه بیان شده است (همان: ۱۲۶):

۱. چاقو رُ باش بازی نکن.

به اعتقاد دبیرمقدم فرایند مبتداسازی ضمیرگذار بر ساخت اضافه در جایگاه‌های مختلف نحوی اعمال می‌گردد. در این حالت پس‌افزافه «را» با عنصر جابه‌جاشده همراه می‌گردد مگر جایی که سازه از درون ساخت اضافه در جایگاه فاعل مبتدا شود. نمونه‌های ذیل برگرفته از دبیرمقدم (۱۳۸۴) فرایند مبتداسازی را به ترتیب از ساخت اضافه در جایگاه فاعل و مفعول صریح نشان می‌دهد:

۲. الف: مهمون همسایه آمد.

ب: همسایه، مهمونش آمد.

۳. الف: من مهمون همسایه رُ دیدم.

ب: من همسایه رُ، مهمونش دیدم.

از نظر عزیزیان (۱۳۹۴)، زمانی که مفعول مستقیم به صورت ساخت ملکی تظاهر یابد، گروه اسمی مالک را می‌توان به آغاز جمله مبتدا نمود. در جمله (۷) گروه اسمی «ماشین» به‌عنوان

گروه اسمی مالک در ساخت ملکی «در ماشین» به شکل مبتدا به آغاز بند پیشایند شده‌است و در جایگاه اصلی آن عنصر بازیافتی به شکل ضمیر واژه‌بستی «ش» همراه سازه «در» تظاهر یافته‌است.

۴. الف: در ماشین بستم.

ب. ماشین، درش بستم.

در جمله (ب) نمونه ذیل نیز فرایند مبتداسازی رخ داده بدین صورت که در آن مفعول صریح، سازه مبتدا واقع شده و با توجه به ظهور واژه‌بست ضمیری «ش»، از آن نیز به‌عنوان فرایند مبتداسازی ضمیرگذار یاد می‌شود.

۵. الف: محسن، هومان به جلسه آورد. (حالت بی‌نشان)

ب: هومان محسن به جلسه آوردش. (حالت نشان‌دار)

در پژوهش حاضر مبتداسازی ضمیرگذار ساخت ملکی و مفعول متممی زبان فارسی بر پایه «دستور گفتمانی نقشی»^۱ بررسی می‌شود. این دستور رویکردی در حوزه نقش‌گرایی محسوب می‌شود که هنگولد^۲ و مکنزی^۳ (2008) معرفی کرده‌اند. دستور گفتمانی نقشی رویکردی رده‌شناختی نقشی است که در میانه پیوستار دستوره‌های نقش‌گرا، از نقش‌گرایی افراطی تا متمایل به صورت‌گرایی قرار دارد. براساس دیدگاه هنگولد و مکنزی (6: 2008)، اگرچه د.گ.ن.^(۱) در پیوستار رویکردهای نقش‌گرا قرار دارد، اما به ویژگی‌های ساختی واحدهای زبانی نیز اهمیت می‌دهد. بررسی ساخت زبان در این دستور در چهار سطح بینافردی، بازنمودی، ساخت‌واژی- نحوی و واجی صورت می‌گیرد. این دستور ارائه‌دهنده روشی پویا در تعیین ترتیب سازه‌ای است. بدین ترتیب که جایگاه هیچ عنصر زبانی از قبل در ساختار جمله تعیین شده نیست، بلکه براساس لایه‌ای که در آن تولید شده، نقش کاربردی و معنایی آن، و با توجه به سایر عناصر بالادستی در سلسله‌مراتب لایه‌های دو سطح بینافردی و بازنمودی تعیین می‌گردد.

با عنایت به اینکه حرکت سازه در د.گ.ن. مطرح نیست و در روش پویای تعیین ترتیب سازه‌ای این دستور، عناصر زبانی به‌صورت پایه‌زایشی تولید می‌گردند، بررسی پایه‌زایشی بودن فرایند مبتداسازی ضمیرگذار در زبان فارسی براساس د.گ.ن. مسأله اصلی پژوهش حاضر است. تعیین ترتیب سازه‌ای فرایند مبتداسازی و تنوع در جایگزینی سازه‌ها در ابتدای بند نیز مسأله

1. Functional Discourse Grammar (FDG)

2. K. Hengeveld

3. L. Mackenzie

دیگری است که این پژوهش با اعمال سازوکارهای د.گ.ن به دنبال بررسی آن خواهد بود. فرضیه پژوهش این است که در فرایند مبتداسازی فارسی نیز، تولید عناصر به صورت پایه‌زایشی صورت می‌گیرد و روش پویای این دستور در تعیین ترتیب سازه‌ای، قادر به تبیین ترتیب سازه‌ای عناصر در فرایند مبتداسازی خواهد بود.

۲- پیشینه تحقیق

مطالعات مرتبط با پژوهش حاضر در دو حوزه مبتداسازی و مطالعاتی مبتنی بر د.گ.ن. بررسی خواهد شد. در مبتداسازی، مطالعاتی در حوزه‌هایی از جمله صورت‌گرایی و نقش‌گرایی شده که ذیلاً به معرفی برخی از آنها پرداخته خواهد شد.

دبیرمقدم (۱۳۶۹)، در مقاله‌ای به بررسی توزیع حرف نشانه/ پس‌اضافه «را» در زبان فارسی پرداخته و رفتارهای متفاوت «را» را در نقش‌های گوناگون نحوی و جملات نشان‌دار فارسی بررسی و تحلیل نموده‌است. نگارنده پس از اشاره به سیر تحول این حرف نشانه از دوره فارسی باستان تا فارسی معاصر به نقش این عنصر زبانی در فرایند مبتداسازی اشاره نموده‌است. به اعتقاد دبیرمقدم (همان)، گروه‌های اسمی از جایگاه‌های متفاوت نحوی در جمله، با اعمال فرایند مبتداسازی ضمیرگذار و ضمیرناگذار می‌توانند با همراهی «را» در جمله مبتدا واقع گردند. لذا از این نشانه به‌عنوان نشانه مبتدای ثانویه یاد کرده‌است و بیان داشته که «را» در فارسی علاوه بر نشانه مفعول صریح بودن، در حوزه کلام، نشانه مبتدای ثانویه نیز هست.

کهنمویی پور و شعبانی (۲۰۱۸)، در پژوهشی به بررسی فرایند مبتداسازی گروه‌های اسمی گسسته در زبان گیلکی و مقایسه آن با زبان فارسی پرداخته‌اند. نگارندگان تحلیل کرده‌اند که آیا این فرایند حاصل حرکت نحوی سازه است یا تولید پایه‌زایشی دارد. آنان با طرح دو نوع فرایند مبتداسازی و سپس مقایسه آنها در فارسی و گیلکی، ساخت پایه‌زایشی را برای سازه مبتداسازده از ساخت ملکی در زبان فارسی پیشنهاد داده‌اند.

کهنمویی پور و شعبانی (۲۰۱۸)، در پژوهشی دیگر به بررسی مبتداسازی گسسته و حضور یا عدم حضور ضمیر جایگزین برای سازه مبتداسازده در دو نوع گویش گیلکی رشت و اشکورات پرداخته‌اند. نگارندگان فرایند مبتداسازی را در ساخت‌های ملکی نیز بررسی کرده‌اند و معتقدند در این نوع مبتداسازی اشتقاق عنصر مبتدا مستلزم ظهور ضمیر جایگزین در زبان فارسی و گیلکی رشت و حضور اختیاری آن در گویش اشکورات است.

معزی‌پور (۱۳۹۸) در مقاله‌ای چپ‌نشانی فارسی را برپایه‌ی دستور نقش و ارجاع تحلیل نموده‌است. از نظر ساخت اطلاعی، چپ‌نشانی در زبان فارسی در قالب دو ساخت چپ‌نشان مبتداساز و چپ‌نشان تقابل‌ساز محقق می‌شود. وجه تمایز این دو ساخت چپ‌نشان، درون‌بندی‌بودن و کانونی‌بودن سازه‌ی چپ‌نشان است. طبق ادعای نگارنده، ساخت لایه‌ای بند در دستور نقش و ارجاع به‌عنوان چارچوب نظری پژوهش فوق، قادر به توجیه و تبیین ویژگی‌های نحوی و ساخت اطلاعی این دو ساخت نیست و نیاز به ایجاد اصلاحاتی دارد. هدف از پژوهش فوق آن بوده‌است که به جهت بالا بردن کفایت رده‌شناختی ساخت لایه‌ای بند در دستور نقش و ارجاع، دو جایگاه نحوی زبان-ویژه به حاشیه‌ی چپ مرکز در ساخت لایه‌ای بند اضافه گردد. نتایج حاکی است که با افزودن این دو جایگاه برون‌مرکزی تحت عنوان جایگاه گسسته‌ی چپ‌رو و جایگاه تقابل، حاشیه‌ی چپ مرکز وسعت خواهد یافت.

مولایی کوهبنانی، علیزاده و شریفی (۱۳۹۹)، فرایند خروج بند موصولی را برپایه‌ی دستور گفتمانی نقشی بررسی و هدف از پژوهش خود را تبیین قرارگیری بند موصولی در جایگاه پس‌فعلی زبان فارسی برپایه‌ی د.گ.ن بیان نموده‌اند. در این پژوهش، تحلیل داده‌ها در دو حوزه بررسی شده‌است. نخست نحوه‌ی تولید بند موصولی برپایه‌ی د.گ.ن. نتایج این حوزه حاکی است که د.گ.ن از ویژگی سنگینی سازه در توجیه نحوه‌ی نگاشت عناصر در حالت پس‌فعلی استفاده می‌نماید. حوزه‌ی دوم تبیین علت وجود هم‌زمان دو ساخت پس‌فعلی و پیش‌فعلی بند موصولی در فارسی است. نتایج در این حوزه نیز حاکی است که د.گ.ن از مبحث رقابت دو اصل پردازشی تمامیت دامنه و کاستن دامنه بهره می‌برد. چنانچه اصل تمامیت دامنه در این رقابت پیروز گردد، بند موصولی در کنار هسته‌ی اسمی نگاشت می‌یابد و در صورت پیروزی اصل کاستن دامنه، بند موصولی در انتهای جمله ظاهر خواهد شد.

در سایر زبان‌ها نیز می‌توان به مطالعاتی نظیر گیون (1984)، لمبرکت (1994)، پرینس (1998) و به نقل از کهنمویی‌پور و شعبانی (2018) به پژوهش‌های فنسلو (2002) و اُت (2001) اشاره نمود.

گیون به سازه‌هایی در زبان‌های مختلف اشاره کرده‌است که مبتدای جمله را نشان‌دار می‌نماید. به اعتقاد وی، این سازه‌ها عمدتاً با به‌کارگیری ابزارهای نحوی، چیدمان سازه‌های جمله را با انتقال سازه‌ای به ابتدای جمله نشان‌دار می‌نمایند. وی علت این انتقال سازه را در این موضوع می‌داند که سازه‌ی مورد نظر برای نخستین بار برای مخاطب ارائه شده و یا پس از مکتبی طولانی، مجدداً به جمله وارد می‌شود.

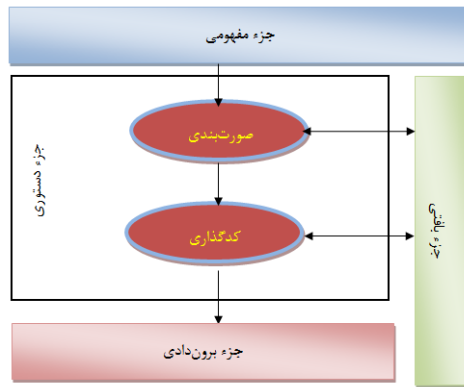
لمبرکت برپایه نظریه ساخت اطلاعی به تحلیل فرایند مبتداسازی پرداخته‌است. به اعتقاد وی، فرایند مبتداسازی را به جهت درک بهتر و پردازش آسان‌تر مخاطب از وضعیت اطلاعی سازه مبتداسازی شده، سخنگو به کار می‌گیرد.

پرینس نیز با رویکردی نقش‌گرا، نقش کلامی فرایند مبتداسازی را بررسی کرده‌است. به اعتقاد وی، فرایند مبتداسازی فرایندی نحوی است که در آن گروه اسمی به ابتدای جمله و به جایگاهی خارج از سیطره آن انتقال می‌یابد و در جمله ردی از خود برجای می‌گذارد که با آن هم‌مرجع است. به اعتقاد پرینس، فرایند مبتداسازی در حوزه توانش زبانی قابل طرح است.

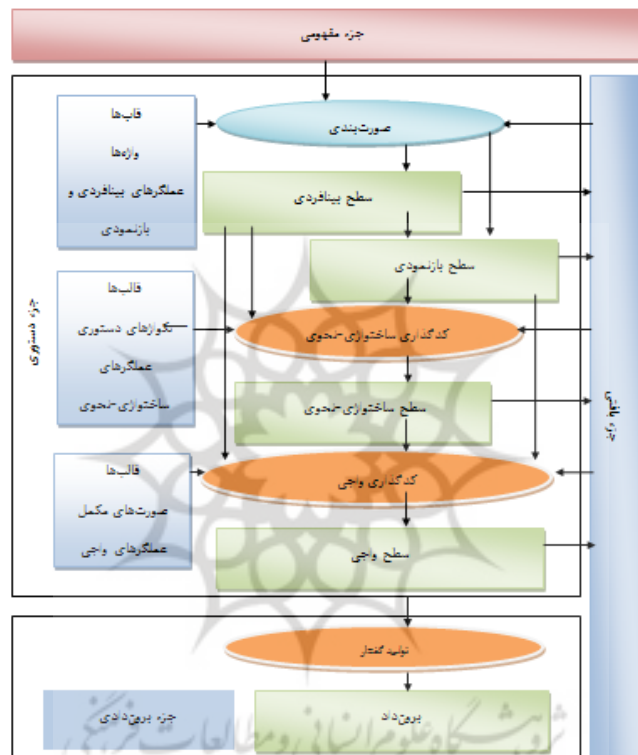
۳- چارچوب نظری

چارچوب نظری پژوهش حاضر یکی از جدیدترین رویکردها در حوزه زبان‌شناسی نقش‌گرا است. براساس تعریف کیزر^۱ (15: 2015)، د.گ.ن نظریه نقشی^۲ است، از آن جهت که شکل‌گیری صورت زبانی را در کاربرد آن می‌داند. بنابراین در این دستور، پاره‌گفتارهای زبانی، مستقل در نظر گرفته نمی‌شوند بلکه در کنار جنبه‌های شناختی، کلامی و تعاملی تحلیل می‌گردند. در عین حال، نظریه‌ای صورت‌گرا نیز هست چرا که در تحلیل‌های این دستور، ویژگی‌های صورت پاره‌گفتارها نیز در نظر گرفته شده‌است. براساس د.گ.ن، واحد تحلیل، بند نیست بلکه کنش گفتمانی^۳ است (Hengeveld & Mackenzie, 2008: 4). از ویژگی‌های این دستور سازماندهی بالا به پایین^۴ است. بدین ترتیب، انگاره د.گ.ن با نیت ارتباطی سخنگو آغاز و به تولید گفتار ختم می‌گردد (ibid). براساس این دستور، نیت ارتباطی سخنگو در نتیجه دو عملیات صورت‌بندی^۵ و کدگذاری^۶ به گفتار تبدیل می‌گردد. د.گ.ن، بخشی از نظریه جامع‌تر تعامل کلامی^۷ است (ibid: 1) و متشکل از چهار جزء عمده مفهومی^۸، دستوری^۹، بافتی^{۱۰} و برون‌دادی^{۱۱} است. شکل (۱)، کلیات این دستور را به‌عنوان بخشی از نظریه جامع‌تر تعامل کلامی نشان می‌دهد (ibid: 6). در شکل (۲) نیز نمای کلی این دستور نمایش داده شده‌است.

1. Evelien Keizer
2. Functional
3. Discourse Act
4. Top-Down Organization
5. Formulation
6. Encoding
7. Verbal Interaction
8. Conceptual Component
9. Grammatical Component
10. Contextual Component
11. Output Component

شکل ۱- د.گ.ن. به‌عنوان بخشی از نظریه جامع‌تر تعامل کلامی (Hengeveld & Mackenzie, 2008: 6)

شکل ۲- نمای کلی از د.گ.ن (Hengeveld & Mackenzie, 2008: 13)

جزء مفهومی معطوف به نیت ارتباطی در تولید گفتار است. این جزء، تشکیل‌دهنده بخش نخستین نظریه تعامل کلامی است که در آن نیت ارتباطی سخنگو شکل گرفته و وارد جزء

دستوری می‌شود (ibid: 7). جزء دستوری به چگونگی صورت‌بندی و کدگذاری در تولید گفتار می‌پردازد. این جزء، اصلی‌ترین جزء نظریه‌ی تعامل کلامی است که شاکله‌ی اصلی د.گ.ن نیز هست (ibid: 6). سطوح تشکیل‌دهنده‌ی این جزء سطوح بینافردی^۱، بازنمودی^۲، ساخت‌واژی-نحوی^۳ و واجی^۴ هستند و تولید گفتار در لایه‌های سلسله‌مراتبی این سطوح شکل می‌گیرد. جزء بافتی در برگیرنده‌ی تمامی عناصری است که قابل ارجاع در گفتمان یا به جهان اطراف است (همان: ۱۰). جزء برون‌دادی همان‌گونه که از نامش پیداست، گفتار را به شکل صدا، نوشتار و یا علائم نمایان می‌سازد. در این جزء، ساختار نهایی تولیدشده در جزء دستوری، تبدیل به گونه‌های مختلف زبانی می‌گردد. این گونه‌های زبانی شامل تولید صوتی تولید نوشتاری و تولید علائم در قالب گونه‌های زبان گفتاری و زبان نوشتاری است.

۳-۱- سطح بینافردی

این سطح، مربوط به توصیف کاربردشناختی گفتار است. سطح بینافردی، نخستین و بالاترین سطح عملیات تولید گفتار در د.گ.ن است که عناصر تشکیل‌دهنده در تعامل بین سخنگو و مخاطب را در یک تعامل کلامی تحلیل می‌نماید (ibid: 15). لایه‌های سلسله‌مراتبی سطح بینافردی را لایه‌های اقدام گفتاری^۵، کنش گفتمانی^۶، محتوای ارتباطی^۷، مشارکان^۸، کنش منظوری^۹ و کنش‌های فرعی ارجاعی^{۱۰} و ذاتی^{۱۱} تشکیل می‌دهند. براساس هنگولد و مکنزی (2008: 50) اقدام گفتاری با نماد (M_i)، بزرگ‌ترین واحد ارتباطی در د.گ.ن است. هر اقدام گفتاری دارای یک هسته است که می‌تواند یک یا چند کنش گفتمانی را شامل شود. به اعتقاد هنگولد و مکنزی (ibid: 53). چنانچه اقدام گفتاری شامل بیش از یک کنش گفتمانی باشد، دو نوع رابطه بین کنش‌های گفتمانی آن وجود دارد. نخست رابطه‌ی برابری^{۱۲} که در آن کنش‌های گفتمانی یک اقدام گفتاری نقش ارتباطی یکسانی دارند. به‌عنوان مثال:

1. Interpersonal Level
2. Representational Level
3. Morphosyntactic Level
4. Phonological Level
5. Move
6. Discourse Acts
7. Communicated Content
8. Participants
9. Illocution
10. Reference(R1)
11. Ascription(T1)
12. Equipollence

۶. الف: دیروز در لیگ فوتبال اسکاتلند چه گذشت؟

ب: سلتیک برد و رنجرز بازی را واگذار کرد.

اقدام گفتاری «۶. الف» محرکی جهت ایجاد اقدام گفتاری «۶. ب» است و این اقدام گفتاری «۶. ب» دارای دو کنش گفتمانی است با خط آهنگ و موقعیت ارتباطی یکسان. تحلیل اقدام گفتاری «۲. ب» به صورت ذیل خواهد بود:

1- (M_I) [(A_I) - رنجرز بازی را واگذار کرد - (A_I)] - سلتیک برد - (A_I): (M_I)

و دیگری رابطه وابستگی^۱، زمانی بین کنش‌های گفتمانی یک اقدام گفتاری برقرار می‌شود که سخنگو موقعیت ارتباطی غیریکسانی را برای آن کنش‌های گفتمانی تعیین می‌نماید. در این حالت، یک کنش گفتمانی اصلی و مابقی کنش‌های گفتمانی تابع^۲ تلقی می‌شوند که دارای نقش تأثیر کلامی^۳ خواهد بود. این نقش‌ها می‌تواند شامل نقش‌های انگیزشی^۴، برخلاف انتظار^۵، محوریت^۶، تصحیح^۷ و توضیح حاشیه‌ای^۸ باشد.

۷- مراقب باشید، زیرا امتحان حاوی سؤالات انحرافی خواهد بود.

در جمله^۷، راهبرد ارتباطی سخنگو در سطح بینافردی بر محوریت «هشدار» است. حضور حرف ربط «زیرا» بیانگر این مطلب است که کنش گفتمانی دوم تابع کنش گفتمانی اول است و انگیزه سخنگو جهت بیان کنش منظوری امری است. تحلیل این اقدام گفتاری در زیر نشان داده شده است:

2- (M_I) [Motiv] (A_I) زیرا امتحان حاوی سؤالات انحرافی خواهد بود - (A_I): (A_I) - مراقب باشید

(M_I): [(A_I-

کنش گفتمانی با نماد (A_i) واحد تحلیل در د.گ.ن و کوچک‌ترین واحد قابل تشخیص در یک فرایند ارتباطی است. براساس هنگولد و مکنزی (2008: 63) قاب اصلی یک کنش گفتمانی به ترتیب ذیل است:

(π A_I: [(F_I) (P₁)_S (P₂)_A (C_I) Φ] (A_I): Σ (A_I))

که در آن جایگاه عملگر با نماد (π) و جایگاه توصیفگر با (Σ) نشان داده شده است. کنش منظوری با نماد (f_i)، در یک کنش گفتمانی، ویژگی‌های صوری و واژگانی آن کنش گفتمانی

1. Dependence
2. Subsidiary
3. Rhetorical
4. Motivation
5. Concession
6. Orientation
7. Correction
8. Aside

است که دستیابی به نیت ارتباطی را محقق می‌سازد (ibid: 68). نیت‌های ارتباطی شامل مواردی نظیر توجه، مطالبه، امر، پرسش، هشدار، درخواست و غیره است که با نداشتن بر کنش‌های منظوری نظیر ندایی، خبری، امری و پرسشی تظاهر می‌یابند (همان‌جا). انگاره کلی یک کنش منظوری ساختار ذیل است (ibid: 69):

$$(\pi F_1: / \text{ILL} (F_1): \Sigma (F_1))^{(3)}$$

مشارکان در یک تعامل کلامی عبارت‌اند از سخنگو (P1)_S و مخاطب (P2)_A که به ترتیب نقش‌های معنایی اثرگذار و دریافت‌کننده^۱ دارند. به اعتقاد هنگولد و مکنزی (۲۰۰۸: ۱۷۵)، ضمایر در سطح بینافردی با ویژگی‌های ([+S,-A]_S, [-S,+A]_A) و در سطح ساخت‌وازی-نحوی به‌صورت تکواژهای دستوری تظاهر می‌یابند. ساختار کلی مشارکان به صورت زیر قابل نمایش است (ibid: 84):

$$(\pi P_1: \emptyset / (P_1): \Sigma (P_1))$$

محتوای ارتباطی که تداعی یک ماهیت در ذهن مخاطب قبل از شکل‌گیری واژگان است^(۳)، به اعتقاد هنگولد و مکنزی (2008: 87) پیامی است که سخنگو قصد دارد در فرایند ارتباط زبانی، در مخاطب تداعی نماید. هسته محتوای ارتباطی دربرگیرنده دو نوع کنش فرعی است. نخست کنش فرعی ذاتی (T₁) که تلاش سخنگو در جهت تداعی یک ویژگی در ذهن مخاطب است (ibid: 88). دوم کنش فرعی ارجاعی (R₁) که تلاش سخنگو در جهت تداعی یک مصداق در جهان خارج در ذهن مخاطب است (ibid). انگاره محتوای ارتباطی به‌صورت ذیل ارائه می‌شود (ibid):

$$(\pi C_1: [\dots (T_1)^N (R_1)^N \dots] (C_1): \Sigma (C_1))$$

که در آن N بزرگ‌تر یا مساوی تھی ولی مستلزم حداقل یک کنش فرعی است.

۳-۲- سطح بازنمودی

سطح بازنمودی مربوط به وجه معناشناختی گفتار است. این سطح، اطلاعات مورد نیاز برای انتقال نیت ارتباطی سخنگو به مخاطب جهت انتقال پیام را تحلیل می‌نماید (ibid: 15).

1. Recipient

محتوای گزاره‌ای^۱، اپیزود^۲، وضعیت رویداد^۳، ویژگی^۴ و موجودیت^۵، لایه‌های سلسله‌مراتبی این سطح را تشکیل می‌دهند.

محتوای گزاره‌ای با نماد (P_i)، ساختی ذهنی است که در ظرف مکان و زمان نمی‌گنجد بلکه در ذهن پرورنده می‌شود. این مفهوم می‌تواند واقعی باشد، آنگاه که به دانش یا اعتقادی خردمندانه در مورد جهان واقعی دلالت کند، یا می‌تواند غیرواقعی باشد، آنگاه که به امید یا آرزویی در جهان خیالی دلالت داشته باشد (ibid: 144).

۸- محسن امیدوار است که «مادرش به ملاقاتش خواهد آمد».

۹- دلیل اصلی نیامدن محسن به مهمانی این بود که «ممکن بود مادرش به ملاقاتش بیاید».

در این دو مثال محتوای گزاره‌ای که داخل گیومه قرار گرفته، به «محسن» نسبت داده شده است. اپیزود با نماد (ep_i)، یک یا چند وضعیت رویداد است که از لحاظ معنایی دارای انسجام هستند. انگاره کلی این لایه به شکل ذیل است (ibid: 157):

$(\pi ep_1: [(e_1) \dots (e_{1+N})]_{\{\Phi_i\}} (ep_1): [\sigma (ep_1)_{\Phi}])$

وضعیت رویداد با نماد (e_i)، ماهیت‌هایی هستند که در ظرف زمان نسبی^۶ قرار می‌گیرند و براساس واقعیت ارزیابی می‌گردند و لذا براساس همین ویژگی زمانی^۷، وضعیت رویداد از مقوله‌های معنایی موجودیت از یک سو و محتوای گزاره‌ای از سویی دیگر متمایز می‌گردد (همان: ۱۶۶). نمای کلی قاب وضعیت رویداد به شکل ذیل است (ibid):

$(e_1)_{\Phi} : [[(f_1: [\dots] (f_1)) \dots (f_{1+N}: [\dots] (f_{1+N}))]_{\{\Phi_i^m\}} (e_1)_{\Phi}]$

نقش مشارکان در یک وضعیت رویداد براساس نوع آن وضعیت رویداد تعیین می‌گردد که درواقع همان نقش‌های معنایی شامل اثرگذار (A)، اثرپذیر (U) و جایگاه^۸ (L) هستند که در دستور سنتی معرفی شده‌اند. ویژگی‌های واژگانی با نماد (f_i)، به صورت خلاصه شده «ویژگی» بیان می‌شوند. ویژگی، مهم‌ترین واحد مطالعه در سطح باز نمودی است که اطلاعات مربوط به

1. Propositional Content
2. Episode
3. States-Of-Affairs
4. Property
5. Individuals
6. Relative Time
7. Temporal Feature
8. Locative

ماهیت‌ها را ارائه می‌نماید. اطلاعات مربوط به ماهیت‌ها با واژگان که به‌عنوان هسته در ویژگی‌ها عمل می‌کنند اختصاص می‌یابد (ibid: 215). واژگانی که به جهت توصیف ویژگی، به‌عنوان هسته واقع می‌گردند می‌توانند سه گروه از عناصر زبانی را توصیف نمایند. ویژگی‌هایی که با هسته‌های فعلی همراه می‌شوند و نقش ویژگی واژگانی محمول را دارند. ویژگی‌هایی که با هسته‌های اسمی همراه می‌شوند و نقش ویژگی عناصر مستقر در جایگاه موضوع را دارند. ویژگی‌هایی که با هسته‌های توصیفی همراه می‌شوند و به‌عنوان هسته توصیفگر شناخته می‌شوند. به اعتقاد هنگولد و مکنزی (ibid: 227) ویژگی‌ها بر اساس جدول (۱) عنوان‌بندی می‌شوند:

جدول ۱- ویژگی‌های واژگانی

توصیفگر ویژگی در هسته کنش فرعی ذاتی	توصیفگر ویژگی در هسته کنش فرعی ارجاعی	توصیفگر ویژگی در هسته کنش فرعی ارجاعی	توصیفگر ویژگی در هسته کنش فرعی ذاتی
فید (Adv)	اسم (N)	صفت (Adj)	فعل (V)
Adverb	Noun	Adjective	Verb

موجودیت، عناصر معنایی که با متغیر (x_1) معرفی می‌شوند، ماهیت‌هایی^۱ ملموس و مادی هستند. در تعریف موجودیت، چنین عنوان می‌گردد که بخشی از مکان را اشغال می‌نماید، به گونه‌ای که هیچ دو موجودیتی نمی‌توانند مکانی واحد را اشغال کنند (همان: ۲۳۶). انگاره ساختار لایه‌های سطح بازمودی به صورت ذیل است:

$$(\pi v_1: [h (v_1)_\Phi]: [\Sigma (v_1)_\Phi])$$

$$\Phi = \text{نقش} / v = \text{متغیر} / h = \text{هسته} / \Sigma = \text{توصیفگر} / \pi = \text{عملگر}$$

۳-۳- سطح ساخت‌واژی-نحوی

این سطح مربوط به وجه نحوی و ساخت‌واژی گفتار است. سطح ساخت‌واژی-نحوی، واحدهای زبانی نظیر جمله، بند، گروه و واژه را به چرخه تولید گفتار وارد می‌نماید. در واقع مفاهیم زبانی تولیدشده در سطوح اول و دوم، در این سطح به ساخت زبانی مبدل می‌گردند و لذا عناصر شکل‌گرفته، در این سطح چینش یافته و ترتیب سازه‌ای آنها تعیین می‌گردد (ibid: 17). عناصر زبانی پس از طی مرحله صورت‌بندی، وارد مرحله کدگذاری می‌شود که شامل سطح

1. Entities

ساخت‌واژی-نحوی و سطح واجی است. وظیفه سطح ساخت‌واژی-نحوی این است که ورودی‌های دوگانه سطح بینافردی و سطح بازنمودی را در ساختاری واحد ادغام نماید که قرار است در سطح بعدی به ساختار واجی تبدیل شود و در نهایت در جزء برون‌دادی، منجر به تولید گفتار گردد. به عبارت دیگر، سطح ساخت‌واژی-نحوی انعکاس‌دهنده اطلاعات درون‌دادی^۱ از عملیات صورت‌بندی است و هیچ‌گونه اطلاعات معنایی یا کاربردی به آنها اضافه نخواهد کرد (ibid: 282).

نگاشت عملیات صورت‌بندی سطوح بینافردی و بازنمودی روی قالب‌های ساخت‌واژی-نحوی تحت حاکمیت سه اصل تصویرگونگی^۲، تمامیت دامنه^۳ و ثبات نقشی^۴ صورت می‌پذیرد (ibid: 283). اصل تصویرگونگی، نظارت بر حفظ تناظر در نگاشت ترتیب و توالی شکل‌گیری اقدام گفتاری و کنش‌های گفتمانی سطح بینافردی و گزاره‌ها و اپیزودهای سطح بازنمودی بر سطح ساخت‌واژی-نحوی را برعهده دارد.

۱۰- مسابقه‌ای (شروع A_I) که ساعت ۷:۳۰ شروع شد (A_I)، با نتیجه مساوی به پایان رسید (خاتمه A_I). در مثال ۱۰، اصل تصویرگونگی به جهت برجسته‌نمودن بخشی از اطلاعات - اینکه سخنگو اهمیت نتیجه مسابقه را بیش از زمان شروع مسابقه برجسته می‌نماید- با نگاشت عبارت زبانی اضافه‌تر در سطح ساخت‌واژی-نحوی، نقض گردیده‌است. براساس اصل تمامیت دامنه، عناصر زبانی که در سطح بینافردی و بازنمودی متعلق به هم هستند، می‌بایست در سطح ساخت‌واژی-نحوی نیز در مجاورت یکدیگر نگاشت یابند. این امر بیانگر این مطلب است که رابطه تناظر یک‌به‌یک سلسله‌مراتبی سطوح درون‌دادی د.گ.ن، در سطح ساخت‌واژی-نحوی نیز برقرار است. از آنجاکه این اصل نیز متأثر از قوانین بین‌زبانی است، گاه بنا به ضرورت در برخی زبان‌ها نقض می‌گردد، برای مثال در انگلیسی راهبرد سؤالی کردن یا اضافه کردن قید، موجب نقض این اصل می‌گردد که در مثال زیر مشخص است:

11- Are you going to town?

در جمله (11) اصل تمامیت دامنه در عبارت فعلی «are going (vp)» با قرارگیری «are»

در ابتدای جمله، نقض گردیده‌است.

1. Input
2. Iconicity
3. Domain Integrity
4. Functional Stability

براساس اصل ثبات نقشی، سازه‌هایی که دارای مشخصه‌های یکسانی هستند، چه در سطح بینافردی و چه در سطح بازنمودی، باید در سطح ساخت‌واژی-نحوی نیز در جایگاهی یکسان در ارتباط با سایر مقوله‌ها جایگذاری گردند. رابطه کلی بین سطح بینافردی و سطح بازنمودی از یک سو، و سطح ساخت‌واژی-نحوی از سوی دیگر در واقع رابطه نگاشت است که در آن نگاشت عناصر زبانی از دو سطح بینافردی و بازنمودی به سطح ساخت‌واژی-نحوی صورت می‌گیرد. تأثیر اصل تصویرگونگی، تمامیت دامنه و ثبات نقشی و حفظ این اصول در مواردی امکان‌پذیر است که روابط زبانی این سطوح، اساساً به ساده‌ترین و پایدارترین صورت ممکن باشد (Hengeveld & Mackenzie, 2008: 287). در صورتی که در اغلب زبان‌های دنیا، این حالت پایداری بسیار نادر است و طیفی از فاکتورهای زبانی و بافتی خاص سبب می‌شود که نگاشت واقعی از سطح بینافردی و بازنمودی به سطح ساخت‌واژی-نحوی با تغییراتی روبه‌رو شود و اصول ذکرشده نقض گردند. فاکتور «تأکید» یکی از این عوامل است که سبب جابه‌جایی سازه‌ها به هنگام نگاشت در سطح ساخت‌واژی-نحوی می‌شود و از آنجاکه این امر، موضوع بحث پژوهش حاضر است مفصل‌تر به آن پرداخته خواهد شد. عناصر زبانی پس از عبور از سطوح بینافردی و بازنمودی، بر روی قالب‌های ساخت‌واژی-نحوی نگاشت می‌یابند. در عملیات کدگذاری، هر قالب ساخت‌واژی-نحوی می‌تواند از چهار جایگاه مطلق^۱: ابتدایی^۲، ثانویه^۳، میانی^۴ و پایانی^۵ نیز بی‌نهایت جایگاه نسبی^۶ تشکیل گردد که در صورت اشغال جایگاه‌های مطلق در عملیات کدگذاری اضافه می‌گردند (ibid: 341). بدین ترتیب که جایگاه مطلق ابتدایی و ثانویه، با اضافه شدن جایگاه‌های نسبی، قابل گسترش به سمت راست، جایگاه مطلق میانی به هر دو سمت راست و چپ و جایگاه مطلق پایانی به سمت چپ خواهد بود.

جدول ۲- چینش جایگاه‌های مطلق و نسبی در د.گ.ن

P^1	P^{1+1} P^2	P^{1+2} P^{2+1} etc.	etc. P^{2+2} P^{M-2}	etc. P^{M-1}	P^M	P^{M+1} etc.	P^{M+2} P^{F-2}	etc. P^{F-1}	P^F
-------	--------------------	--------------------------------	--------------------------------	-------------------	-------	-------------------	------------------------	-------------------	-------

برون داد سطح ساخت‌واژی-نحوی به‌عنوان درون داد وارد سطح واجی می‌شود.

1. Absolute Position
2. Initial Position (P^1)
3. Second Position (P^2)
4. Medial Position (P^M)
5. Final Position (P^F)
6. Relative Position

۳-۴- سطح واجی

این سطح مربوط به وجه واج‌شناختی گفتار است. سطح واجی، پایین‌ترین سطح از د.گ.ن است و اطلاعات سطوح قبل در این سطح در قالب برون‌داد واجی متجلی می‌گردد (Hengeveld & Mackenzie, 2008: 17). این سطح نیز مانند سایر سطوح بالادستی خود، دارای ساختاری سلسله‌مراتبی است و این در راستای همان اصول واج‌شناسی زبرزنجیری است. براساس نسپور و وُگل^۱ (1986: 11) این ساختار سلسله‌مراتبی دارای هفت واحد است که به ترتیب از بزرگ به کوچک عبارت‌اند از پاره‌گفتار، گروه آهنگ گفتار^۲، گروه واجی^۳، گروه واژه‌بست^۴، کلمه واجی^۵، گام^۶ و هجا^۷.

۴- بحث و بررسی

این بخش به تحلیل داده‌ها و نمونه‌های فارسی براساس د.گ.ن اختصاص یافته‌است. اگرچه در تحلیل‌های مربوط به فرایند مبتداسازی، دو نوع تحلیل مبتداسازی حاصل از حرکت و مبتداسازی حاصل اشتقاق پایه مطرح است، ولی با عنایت به اینکه د.گ.ن. اعتقادی به حرکت سازه ندارد و در این دستور حرکت سازه منتفی است، لذا تحلیل‌ها در این بخش به جهت تبیین پایه‌زایشی بودن این فرایند براساس د.گ.ن. بوده‌است. از طرف دیگر با توجه به اینکه هدف پژوهش حاضر، تحلیل ترتیب سازه‌ای فرایند مبتداسازی ضمیرگذار و تبیین پایه‌زایشی بودن آن در زبان فارسی بر پایه د.گ.ن. است، و با عنایت به محدودیت حجم مقاله، نمونه‌ها برگرفته از زبان فارسی است و تحلیل‌های بینابانی لحاظ نگردیده‌است.

۴-۱- چگونگی و علت ظهور واژه‌بست ضمیری در مبتداسازی ضمیرگذار از دیدگاه دستور گفتمانی نقشی

در این بخش و ادامه آن با تحلیل نمونه‌هایی از فرایند مبتداسازی ضمیرگذار فارسی به ترتیب برای مفعول متممی و نیز ساخت ملکی، به چگونگی بروز واژه‌بست ضمیری به صورت اجباری

1. Nespor & Vogel
2. The Intonational Phrase
3. The Phonological Phrase
4. The Clitic Group
5. The Phonological Word
6. The Foot
7. The Syllable

یا غیراجباری در این ساخت‌ها می‌پردازیم و کارآیی د.گ.ن را در تعیین ترتیب سازه‌ای این‌گونه سازه‌ها خواهیم سنجید. جمله زیر را در نظر بگیرید:

۱۲- هومان محسن به جلسه دفاع پایان‌نامه آوردش.

در نمونه بالا واژه‌بست ضمیری «ش» در جمله ظهور یافته و هم‌مرجع با سازه اثرپذیر «هومان» به‌عنوان سازه مبتدأ واقع شده در این اقدام گفتاری است که با نقض اصل تصویرگونی، در جایگاه مطلق ابتدایی قرار گرفته‌است. با نگاهی دقیق‌تر به اقدام گفتاری بالا، این نکته حاصل می‌گردد که در نگاشت عناصر زبانی جمله ۱۲ از سطح بینافردی و بازنمودی به سطح ساخت‌واژی-نحوی، نه تنها اصل تصویرگونی بلکه اصل تمامیت دامنه نیز به شرحی که توضیح داده خواهد شد، به جهت ملاحظات کلامی و تأکید، نقض گردیده‌است. براساس این اصل، عناصر زبانی که در سطح بینافردی و بازنمودی به هم تعلق و در مجاورت یکدیگر قرار دارند، به هنگام نگاشت در سطح ساخت‌واژی-نحوی نیز باید در کنار یکدیگر قرار گیرند (Hengeveld & Mackenzie, 2008: 284). به جهت تحلیل مثال ۱۲ ذکر دو نکته حائز اهمیت است. نخست آنکه ضمائر نظیر من، تو و ... مانند واژگان دستوری که در تعیین ترتیب سازه‌ای بند مؤثر هستند در دو سطح اولیة بینافردی و بازنمودی به صورت رزرو مکانی^۱، تولید اولیه یافته و در سطح سوم زبانی تظاهر واژگانی می‌یابند. نکته دوم اینکه از آنجاکه واژه‌بست‌های ضمیری در این‌گونه جملات تأثیری در معنا ندارد، در سطح سوم زبانی تولید می‌گردد (ibid: 112). راسخ‌مهند (۱۳۸۹)، دو نقش متفاوت را برای دو نوع متفاوت از واژه‌بست‌های ضمیری در کنار فعل عنوان نموده‌است. نخست واژه‌بست‌هایی که در کنار فعل حضوری اجباری دارند و نقش مطابقه را ایفا می‌نمایند، مانند واژه‌بست ضمیری «ش» در عبارت «ماتش برد» و گروه دوم واژه‌بست‌هایی که حضور اجباری ندارند و نقش نشانه مفعول را دارند. این‌گونه واژه‌بست‌ها به عقیده وی در واقع نقش منضم دارند و حاصل مضاعف‌سازی برای مفعول هستند. لذا نمی‌توان آنها را نشانه مطابقه در نظر گرفت و تنها زمانی تظاهر می‌یابند که گروه اسمی مفعول هم‌مرجع با آنها نقش مبتدایی داشته باشد (همان). در اینجا سؤالی مطرح می‌گردد: اساساً چرا این واژه‌بست ضمیری ایجاد شده و در یکی از انواع فرایند مبتدأسازی، حضوری غیراجباری و در نوع دیگر (یعنی ساخت ملکی)، حضوری اجباری دارد؟ در بررسی‌ها، شواهدی از پاسخ به این سؤال در پژوهش‌های پیشین مربوط به فرایند

مبتداسازی در زبان فارسی از سایر دیدگاه‌ها یافت نگردید. لذا در این بخش و بخش بعدی، با اعمال سازوکارهای د.گ.ن، علت ظهور واژه‌بست ضمیری در هر دو نوع فرایند مبتداسازی ضمیرگذار از جایگاه مفعول صریح و ساخت ملکی و نیز غیراجباری بودن آن در یکی از انواع و اجباری بودن آن در نوع دیگر از دیدگاه د.گ.ن تبیین خواهد شد. با عنایت به اینکه واژه‌بست «ش» در اقدام گفتاری مثال ۱۲ حاصل مضاعف‌سازی است و حضور اجباری ندارد و تنها به جهت تأکید روی عنصر اثرپذیر در سطح بینافردي تولید شده‌است، می‌توان نتیجه گرفت که اقدام گفتاری فوق نیز در سطح بینافردي حاصل تولید دو کنش گفتمانی به شرح ذیل است:

۱۳. الف- محسن هومان رو^(۴) به جلسه دفاع پایان‌نامه آورد- Ai:

ب- محسن او^(۵) رو به جلسه دفاع پایان‌نامه آورد- Aj:

کشف وجود دو کنش گفتمانی با مفهوم ارتباطی واحد در کالبد اقدام گفتاری ۸ و توضیحاتی که ذیلاً ارائه می‌شود، مشخصاً علت ظهور واژه‌بست «ش» و نیز غیراجباری بودن آن را در این نوع از فرایند مبتداسازی تبیین می‌نماید. این دو کنش گفتمانی، براساس هنگولد و مکنزی (2008: 53) در رابطه‌ای برابر با یکدیگر قرار دارند، اما کنش گفتمانی (Aj)، تأکیدی بر کنش گفتمانی (Ai) است و طبق توضیحات بالا، حاصل مضاعف‌سازی، و حضوری اجباری در اقدام گفتاری فوق ندارد. لذا بنابر ملاحظات کلامی و با نقض اصل ثبات نقشی، این دو کنش گفتمانی در سطح سوم زبانی با یکدیگر ادغام می‌گردند. شاهد این ادعا مبنی‌بر اینکه کنش گفتمانی (Aj)، حاصل مضاعف‌سازی است و حضوری اجباری در بند ندارد، جمله «۱۴.ب» در زیر است که با حذف واژه‌بست ضمیری، جمله کماکان دستوری بوده و همان مفهوم ارتباطی جمله «۱۴.الف» را داراست و مخاطب در درک مفهوم ارتباطی مورد نظر سخنگو با مشکلی مواجه نیست.

۱۴. الف: هومان محسن به جلسه دفاع پایان‌نامه آوردش.

ب: هومان محسن به جلسه دفاع پایان‌نامه آورد.

نکته این است که این دو کنش گفتمانی دارای یک سازه اثرگذار واحد، «محسن»، یک سازه محمول واحد «آوردن» و دو سازه اثرپذیر مجزا، «هومان، او»، ولی با مصداقی واحد در جهان خارج هستند که در سطح ساخت‌واژی-نحوی با نقض دو اصل تصویرگونگی و تمامیت دامنه نگاشت می‌یابند. ذیلاً مراحل تولید لایه‌های مختلف اقدام گفتاری مثال ۸ را در سطوح بینافردي، بازنمودی و ساخت‌واژی-نحوی بررسی و تحلیل می‌نماییم. نخست سطح بینافردي:

لایه اقدام گفتاری^(۶)

$M_i: [(A_i - \text{محسن هومان} \bullet \text{آوردن} - A_i)] [(A_j - \text{محسن او} \bullet \text{آوردن} - A_j)] (M_i)$

محتوای ارتباطی دو کنش گفتمانی فوق، با عنایت به اینکه برجسب معنایی در سطح بینافردی شکل نمی‌گیرد، یکسان نیست و به شرح ذیل است:

$A_i: [(F_i: \text{DEC}) (P_i)_S (P_j)_A (C_i: - \text{آوردن} - \text{محسن هومان} \bullet)] (A_i)$

$A_j: [(F_j: \text{DEC}) (P_i)_S (P_j)_A (C_j: - \text{آوردن} - \text{محسن او} \bullet)] (A_j)$

تولید لایه محتوای ارتباطی به شرح ذیل صورت می‌پذیرد:

$C_i: [(T_i: - \text{آوردن} -) (R_i: [-S, -A] - \text{محسن} -) (R_j: (+id: - \text{هومان} -)_{\text{FOC}}) (C_i)] (C_i)$

$C_j: [(T_j: - \text{آوردن} -) (R_i: [-S, -A] - \text{محسن} -) (R_j: (+id: - \text{او} -)_{\text{FOC}}) (C_j)] (C_j)$

و تولید دو کنش گفتمانی ۸ به صورت کلی در سطح بینافردی نیز به شرح ذیل قابل نمایش است:

$IL: M_i: [(A_i: [(F_i: \text{DEC}) (P_i)_S (P_j)_A (C_i: [(T_i: - \text{آوردن} -) (R_i: [-S, -A] - \text{محسن} -) (R_j: (+id: - \text{هومان} -)_{\text{FOC}}) (C_i)] (A_i)] [(A_j: [(F_j: \text{DEC}) (P_i)_S (P_j)_A (C_j: [(T_j: - \text{آوردن} -) (R_i: [-S, -A] - \text{محسن} -) (R_j: (+id: - \text{او} -)_{\text{FOC}}) (C_j)] (A_j)] (M_i)] (M_i)$

در سطح باز نمودی و با عنایت به اینکه این سطح زبانی به عناصر زبانی برجسب معنایی اعطاء می‌نماید، لایه محتوای گزاره‌ای واحدی که حاوی یک لایهٔ اپیزود واحد نیز باشد به شرح ذیل تولید می‌گردد:
لایه‌های محتوای گزاره‌ای:

$P_i: [(ep_i - \text{محسن هومان او} \bullet \text{جلسه دفاع پایان نامه آوردن} - ep_i)] (p_i)$

لایه‌های اپیزود:

$ep_i: - \text{Past} - [(e_i - \text{محسن هومان او} \bullet \text{جلسه دفاع پایان نامه آوردن} - e_i)] (ep_i)$

در ادامه، تولید لایه‌های وضعیت رویداد به شرح ذیل است:

$e_i: [(f_i - \text{آوردن} -) V (x_i: (f_j: [-S, -A] N - \text{محسن} -) A (x_j: (f_k: [- \text{هومان} -] [- \text{او} -]_{\text{FOC}}) U (f_i - \text{جلسه دفاع پایان نامه} -) (e_i)] (e_i)$

به صورت کلی در سطح باز نمودی، تولید لایه‌ها به شرح ذیل قابل نمایش است:

RL:p_i: [(ep_i: - Past - [(f_i-آوردن)-V] (x_i: (f_j[-S,-A]N-محسن-)) A (x_j: (f_k: [-هومان-]-
[-و-])_{FOC})]U(f_i: جلسه دفاع پایان‌نامه- (ep_i)](p_i)

برون‌داد عملیات صورت‌بندی فوق برای کدگذاری، وارد سطح ساخت‌واژی-نحوی می‌گردد تا در قالب‌های این سطح نگاشت یابد. در نگاشت عناصر زبانی اقدام گفتاری مثال ۸ نیز به دلیل مبتداسازی که در آن انجام پذیرفته‌است و بنابراین به جهت ملاحظات کلامی، تناظر یک‌به‌یک سطوح بینافردی و بازنمودی به سطح ساخت‌واژی-نحوی در مواردی که ذیلاً اشاره می‌گردد رعایت نمی‌شود و اصول تصویرگونگی، تمامیت دامنه و نیز ثبات نقشی نقض می‌گردند. به عبارت دیگر، دو کنش گفتمانی درون اقدام گفتاری ۸ که دارای سازه‌های اثرگذار و محمول و نیز محتوای گزاره‌ای واحدند، با یکدیگر ادغام می‌گردند و بدین ترتیب موجبات نقض اصل تصویرگونگی را رقم می‌زنند ولی با عنایت به وجود سازه اثرپذیر مجزا و دارای مصداقی واحد، در نگاشت این عنصر زبانی، اصل تمامیت به جهت ملاحظات کلامی در مبتداسازی نقض می‌گردد. لذا صورت واژگانی مجزایی که به این دو عنصر در سطح سوم اعطا می‌گردد نیز در کنار یکدیگر نخواهد بود. با عنایت به اینکه در مراحل نگاشت عناصر زبانی اقدام گفتاری فوق، به شرحی که ذیلاً نمایش داده می‌شود مصداق واحد کنش‌های فرعی ارجاعی مورد نظر سخنگو در سطح بینافردی، یک بار با صورت واژگانی «هومان» نگاشت می‌یابد، در نگاشت کنش فرعی ارجاعی تأکیدی مورد نظر سخنگو در سطح بینافردی، اصل ثبات نقشی نیز نقض، و صورت ضمیری این کنش فرعی ارجاعی، «او»، در قالب‌های بند نگاشت می‌یابد و با نقض اصل تمامیت دامنه، در جایگاهی متفاوت نسبت به همتای خود در بند و در کنار محمول مستقر و صورت واژه‌بستی آن، یعنی «ش» نگاشت می‌یابد. بنابراین در مثال ۸ اصول تصویرگونگی، تمامیت دامنه و ثبات نقشی در نگاشت عناصر زبانی نقض می‌گردند. براساس اصول د.گ.ن (Hengeveld & Mackenzie, 2008: 107) بحث ارجاع می‌باید و به صورت کنشی و نه معنایی تحلیل می‌گردد. بنابراین تولید این دو عنصر زبانی در سطح بینافردی به صورت کنشی است. به جهت نگاشت عناصر زبانی مثال ۸، ابتدا تفکیک عناصر زبانی به غیراصلی و اصلی صورت می‌پذیرد:

عناصر غیراصلی به ترتیب لایه‌های سلسله‌مراتبی:

- عملگر معرفگی لایه کنش فرعی ارجاعی، «و»
- توصیفگر لایه وضعیت رویداد، «به جلسه دفاع پایان‌نامه»

عناصر اصلی نیز عبارت‌اند از:

- اثرگذار، «محسن»
- اثرپذیر، «هومان» و «او»
- محمول، «آوردن»

با عنایت به اینکه سازه‌های دارای نقش کاربردی تأکیدی در سطح بینافردی در اولویت ورود به قالب‌های بند در سطح ساخت‌واژی-نحوی قرار می‌گیرند و سازه تأکیدی در اینجا عنصر اثرپذیر است که جزء عناصر اصلی است و در اقدام گفتاری ۸، ترکیبی از دو کنش فرعی ارجاعی مجزا «هومان و او» با مصداقی واحد در جهان خارج است، با نقض اصل تصویرگونگی و به‌صورت هم‌زمان با یکدیگر در اولویت ورود به قالب‌های ساخت‌واژی-نحوی قرار می‌گیرند. براساس د.گ.ن، سازه تأکیدی می‌باید وارد جایگاه مطلق ابتدایی (P^1) شود. براساس د.گ.ن در حالت بی‌نشان، انتظار این است که سازه تأکیدی وارد جایگاه مطلق ابتدایی (P^1) شود. اما همان‌گونه که اشاره شد در مبتداسازی به جهت ملاحظات کلامی، اصل تمامیت دامنه در نگاشت این دو عنصر زبانی هم‌مرجع نقض می‌گردد و اول سازه اثرپذیر «هومان» که در سطح بینافردی تقدم تولید داشته با نقض اصل تصویرگونگی، به صورت هم‌زمان با عنصر زبانی عملگر معرفگی در لایه کنش فرعی ارجاعی، یعنی عنصر زبانی « U » که نقش تأکیدی به این سازه نیز اعطا شده‌است، وارد جایگاه مطلق ابتدایی (P^1) می‌شود. سپس عنصر زبانی اثرپذیر «او» که تولید آن در سطح بینافردی نسبت به عنصر زبانی اثرپذیر «هومان» تأخر تولید دارد با نقض اصل تصویرگونگی در اولویت ورود به قالب‌های ساخت‌واژی-نحوی قرار می‌گیرد و با نقض اصل تمامیت دامنه، مجوز نگاشت در کنار عنصر زبانی «هومان» که در سطح بینافردی در کنار هم بودند، را از دست می‌دهد و در حاشیه آخرین جایگاه مطلق، یعنی جایگاه مطلق پایانی (P^F) نگاشت می‌یابد و در انتظار نگاشت عنصر زبانی محمول در کنار خود در مرحله بعد می‌ماند. با عنایت به قرارگیری در مجاورت محمول، صورت واژگانی واژه‌بست ضمیری «ش» به عنصر زبانی کنش فرعی ارجاعی تأکیدی اعطا می‌گردد. لذا نگاشت عناصر در مرحله اول به شرح ذیل صورت می‌گیرد:

جایگاه	P^1	P^F
عنصر زبانی و نقش	$(R\pi)^1(U)$ هومان	$(U)^2$ ش

پس از آن نوبت به دومین عنصر غیراصلی، یعنی توصیفگر لایه وضعیت رویداد، «به جلسه دفاع پایان‌نامه» است که مجوز ورود به جایگاه نسبی (P^{F-1}) که با تولید جایگاه مطلق پایانی در دسترس سایر عناصر زبانی قرار گرفته‌است را دریافت نماید. لذا در پایان این مرحله، نگاشت عناصر به شرح ذیل خواهد بود:

جایگاه	P^1	P^{F-1}	P^F
عنصر زبانی و نقش	$(R\pi)^1(U)$ هومان	به جلسه دفاع پایان‌نامه	$(U)^2$ ش

در مرحله بعد، نوبت به سایر عناصر اصلی می‌رسد که وارد قالب‌های بند شوند. ابتدا عنصر زبانی محمول، مجوز ورود به جایگاه (P^F) را دریافت و در کنار عنصر زبانی اثرپذیر دوم «ش» مستقر می‌گردد. به دنبال آن، اثرگذار به جهت مطابقت وارد قالب‌های ساخت‌واژی نحوی شده و جایگاه (P^M) را پر می‌نماید. لذا، نگاشت نهایی عناصر زبانی در پایان این مرحله به شرح ذیل خواهد بود.

ML:

جایگاه	P^1	P^M	P^{F-1}	P^F
عنصر زبانی و نقش	$(R\pi)^1(U)$ هومان	(A) محسن	به جلسه دفاع پایان‌نامه	$(U)^2$ ش (Pred) آوردن
ترتیب ورود	1	5	3	4

۴-۲- ترتیب سازه‌ای فرایند مبتداسازی از ساخت اضافی

جمله‌های زیر را در نظر بگیرید:

۱۵. الف: هومان زیپ کیف رو بست.

ب: کیف زیپ هومان بست.

کنش گفتمانی مثال ۱۵.ب حاوی سازه‌ای است که در آن مالک از ساخت اضافی چپ‌نشانی شده‌است. برای تحلیل مثال فوق، ذکر این نکته حائز اهمیت است که در این کنش گفتمانی، کنش فرعی ارجاعی به صورت «زیپ کیف» بوده‌است که در آن عنصر زبانی «کیف»

به‌عنوان کنش فرعی ذاتی که توصیفگر لایه موجودیت است درون کنش فرعی ارجاعی «زیپِ کیف» قرار گرفته‌است و همان‌گونه که قبلاً توضیح داده شد، به جهت تسهیل در تعیین مصداق برای مخاطب، بیان شده تا مصداق مورد نظر سخنگو را از میان مصداق‌های دیگر ممکن، مجزا کند، مانند آنچه در کنش فرعی ارجاعی «ماشین محسن» رخ می‌دهد و مصداق مورد نظر را از میان سایر «ماشین‌ها» برای مخاطب تعیین می‌نماید. به اعتقاد معزی‌پور (۱۳۹۸)، این‌گونه ساخت‌ها از منظر ساخت اطلاعی، نقش کانون تقابلی، یعنی برجسته‌سازی مصداق مورد نظر سخنگو به‌عنوان ارزش صحیح، در رقابت با سایر مصداق‌های ممکن موجود در جهان خارج را دارند. با توضیحات فوق، مشخص می‌گردد که در حالت بی‌نشان، کنش فرعی ارجاعی «زیپِ کیف» در سطح بینافردی و کنش‌های فرعی ذاتی «زیپ» و «کیف» که یکی ویژگی «زیپ بودن» و دیگری ویژگی «کیف بودن» را تداعی می‌نماید در سطح بازمودی تولید می‌گردد. در کنش گفتمانی مثال ۱۵.ب، بر کنش فرعی ارجاعی «زیپِ کیف» تأکید شده و با نقض اصل تصویرگونگی در جایگاه ابتدایی مطلق (P^1)، مستقر گردیده و این کنش گفتمانی را به کنشی نشان‌دار تبدیل نموده‌است. لذا با عنایت به اینکه بر طبق د.گ.ن، نقش کاربردی تأکید به کل عبارت «زیپِ کیف» داده می‌شود، کل این عنصر زبانی در سطح بینافردی تولید می‌گردد. در کنش گفتمانی فوق، نه‌تنها بر کل کنش فرعی ارجاعی «زیپِ کیف» تأکید شده، بلکه عنصر زبانی کنش فرعی ذاتی «کیف» نیز مجدد نقش تأکیدی دریافت کرده و با نقض اصل تمامیت دامنه و نیز نقض اصل ثبات نقشی، به‌تنهایی در جایگاه مطلق ابتدایی مستقر، و عنصر زبانی «زیپ» در جایگاه نسبی (P^{1+}) نگاشت می‌یابد. ذیلاً به مراحل تولید لایه‌های مختلف کنش گفتمانی مثال ۱۵.ب در سطوح مختلف زبانی می‌پردازیم. ابتدا کالبد کنش گفتمانی این جمله را به شرح ذیل نمایش می‌دهیم:

A_i: -هومان زیپِ کیف رو بست-

تولید لایه اقدام گفتاری:

M_i: [(A_i) - هومان زیپ • بستن-(A_i)]

تولید لایه کنش گفتمانی:

A_i: [(F_i: DEC) (P_i)_S (P_j)_A (C_i - هومان زیپ • بستن -)]

تولید لایه محتوای ارتباطی:

C_i: [(T_i: -) (R_i: [-S, -A] - هومان -) (R_j: [+id: -] زیپ -) (T_j: -کیف -) FOC] (C_i)

مراحل کلی تولید لایه‌های کنش گفتمانی مثال ۱۵ در سطح بینافردی در نمونه زیر
نمایش داده شده‌است:

IL: $M_i: [(A_i: [(F_i: DEC) (P_i)_S (P_i)_A (C_i: [(T_i: -) (R_i: [-S, -A] -) \text{هومان}])])]$

$[(+id: -) \text{زیپ} -] (T_j: -) \text{کیف} -]_{FOC}]_{FOC} [(C_i)] (A_i)] (M_i)$

تولید لایه‌های سطح بازنمودی نیز به ترتیب در لایه‌های سه‌گانه محتوای گزاره‌ای، اپیزود و
لایه وضعیت رویداد در زیر نشان داده شده‌است:
لایه محتوای گزاره‌ای:

$P_i: [(ep_i: -) \text{هومان زیپ کیف} \bullet \text{بستن} -] (p_i)$

لایه اپیزود:

$ep_i: - \text{past} - [(e_i: -) \text{هومان زیپ کیف} \bullet \text{بستن} -] (ep_i)$

لایه وضعیت رویداد:

$e_i: [(f_i: -) \text{بستن} -] V (x_i: (f_j: [-S, -A] N -) \text{هومان} -) A (x_j: [(f_k: -) \text{زیپ} -] N (f_i: \text{کیف})_{FOC}]_{FOC}$

$U)] (e_i)$

درنهایت و به صورت کلی کنش گفتمانی فوق در سطح بازنمودی به صورت زیر قابل
نمایش است:

RL: $p_i: [(ep_i: - \text{past} - [(e_i: [(f_i: -) \text{بستن} -] V (x_i: (f_j: [-S, -A] N -) \text{هومان} -) A (x_j: [(f_k: -) \text{زیپ} -] N$

$) N (f_i: \text{کیف})_{FOC}]_{FOC} U)] (e_i)] (ep_i)] (p_i)$

برون داد این دو سطح، به جهت نگاشت بر روی قالب‌های ساخت‌واژی-نحوی، وارد سطح
سوم سلسله‌مراتبی می‌شود.

ابتدا تفکیک عناصر به اصلی و غیراصلی:

عناصر غیراصلی در کنش گفتمانی فوق عبارت‌اند از:

- عملگر معرفگی لایه کنش فرعی ارجاعی، عنصر زبانی «»

- توصیفگر لایه موجودیت، عنصر زبانی «کیف»

- عملگر معرفگی توصیفگر لایه موجودیت، عنصر زبانی «»

و عناصر اصلی عبارت‌اند از:

- اثرگذار (A)، «هومان»

- اثرپذیر (U)، «زیپِ کیف»
- محمول (Pred)، «بستن»

طبق د.گ.ن، در حالت بی‌نشان، اولویت نگاشت با عناصر غیراصلی است و ترتیب ورود عناصر غیراصلی نیز طبق ترتیب سلسله‌مراتبی تولید آنها در لایه‌های سطوح زبانی مربوطه صورت می‌گیرد. اما در این مثال، دو سازه تأکیدی، یکی در بین عناصر غیراصلی و دیگری بین عناصر اصلی قرار گرفته‌اند که بر اساس د.گ.ن، با عنایت به نقش کاربردی تأکیدی، در اولویت ورود به قالب‌ها نیز قرار می‌گیرند. بنابراین قبل از هر عنصر زبانی دیگری می‌باید این دو سازه تأکیدی وارد قالب‌های بند شوند. ترتیب ورود این دو سازه نیز با تفکیک آنها بر اساس عناصر اصلی و غیراصلی تعیین می‌گردد. چون سازه تأکیدی توصیفگر لایه موجودیت، «کیف»، جزء عناصر غیراصلی است، نسبت به سازه تأکیدی اثرپذیر، «زیپِ کیف»، جهت ورود به بند، تقدم می‌یابد. لذا سازه توصیفگر لایه موجودیت به همراه عملگر خود وارد جایگاه مطلق ابتدایی (P^1) می‌شوند، و سازه اثرپذیر به همراه عملگر معرفگی لایه کنش فرعی ارجاعی، در جایگاه نسبی (P^{1+1}) مستقر می‌گردد. اما نکته این است که در این نوع مبتداسازی با عنایت به اینکه عنصر زبانی «کیف»، یک بار در بند و در جایگاه (P^1) نگاشت شده‌است، با نقض اصل تمامیت دامنه و نیز نقض اصل ثبات نقشی، از نگاشت دوباره در کنار عنصر زبانی «زیپِ کیف» معاف و به جای آن ضمیر هم‌مرجع آن، یعنی عنصر زبانی «ش» جایگزین می‌گردد. دبیرمقدم (۱۳۸۴)، از این نوع مبتداسازی، تحت عنوان مبتداسازی ضمیرگذار یاد کرده‌است. در این اقدام گفتاری، حضور واژه‌بست ضمیری اجباری است و عنصر زبانی «کیف»، در سازه اثرپذیر، تنها به دلیل ملاحظات کلامی، اصل تمامیت دامنه را نقض نموده و در کنار عنصر زبانی «زیپ» در سازه اثرپذیر قرار نمی‌گیرد، ولی چون جزئی از این سازه است، واژه‌بست ضمیری «ش» را اجباراً جایگزین خود می‌کند. شاهد این ادعا، نامفهوم بودن جمله «۱۶.ب» است که با حذف واژه‌بست ضمیری، این کنش گفتمانی معنای اولیه خود را از دست داده و درک مفهومی ارتباطی مورد نظر سخنگو برای مخاطب نامفهوم است.

۱۶. الف: کیفُ زیپُ هومان بست.
ب: کیفُ زیپُ هومان بست.^(۸)

در پایان مرحله نخست نگاشت عناصر زبانی به شرح ذیل خواهد بود:

جایگاه	P^1	P^{1+1}
عنصر زبانی و نقش	$(R\pi)$ کیفیت $(x\Sigma)$	$(R\pi)$ زیپ ش (U)

با اتمام نگاشت عناصر تأکیدی و عناصر غیراصلی، در مرحله بعد، نوبت به نگاشت عناصر اصلی می‌رسد که در آن براساس د.گ.ن، ابتدا محمول و سپس اثرگذار به جهت مطابقه، وارد بند شوند. به همین دلیل ابتدا عنصر زبانی محمول مجوز ورود به جایگاه مطلق پایانی (P^F) و سپس اثرگذار مجوز ورود به جایگاه میانی (P^M) را دریافت خواهد کرد. در پایان این مرحله، نگاشت عناصر زبانی کنش گفتمانی فوق، در قالب بند به شکل زیر قابل نمایش است:

ML:

جایگاه	P^1	P^{1+1}	P^M	P^F
عنصر زبانی و نقش	$(x\pi)$ کیفیت $(x\Sigma)$	$(R\pi)$ زیپ ش (U)	(A) هومان	(Pred) بستن
ترتیب ورود	1	2	4	3

بررسی مثال‌های فوق نشان می‌دهد اصول سه‌گانه تصویرگونگی، تمامیت دامنه و ثبات نقشی در تعیین آرایش سازه‌ای جملات حاوی عناصر مبتداسازی شده ضمیرگذار فارسی نقش مهمی دارد و تولید عناصر زبانی در لایه‌های سطوح سلسله‌مراتبی و نحوه چینش آنها در جایگاه‌های مطلق و نسبی د.گ.ن در ساخت نشان‌داری چون مبتداسازی ضمیرگذار فارسی با نقض اصول سه‌گانه حاکم در این دستور صورت می‌پذیرد که در مثال‌های فوق بررسی و علت ظهور واژه‌بست ضمیری نیز در چارچوب آن تحلیل گردید.

۵- نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر به کارگیری د.گ.ن در تعیین ترتیب سازه‌ای جملات حاوی فرایند مبتداسازی ضمیرگذار فارسی بود. همچنین با عنایت به اینکه این دستور اعتقادی به حرکت سازه ندارد، هدف دیگر این پژوهش تبیین پایه‌زایشی بودن فرایند مبتداسازی در زبان فارسی بود. ابتدا نمایی کلی از این دستور ارائه و سطوح سلسله‌مراتبی تولید گفتار و لایه‌های درونی

آنها معرفی گردید. سپس نحوه نگاشت عناصر زبانی جملات حاوی عناصر مبتداسازی شده ضمیرگذار فارسی، که ساختی نشان‌دار محسوب می‌گردد، در قالب‌های ساخت‌واژی-نحوی در چهار جایگاه مطلق ابتدایی، ثانویه، میانی و پایانی و بی‌نهایت جایگاه نسبی این سطح به جهت تعیین ترتیب سازه‌ای جملات توضیح داده شد و بیان گردید که در این روش، جایگاه هیچ عنصری از قبل تعیین شده نیست، بلکه براساس نیت ارتباطی سخنگو و بافتی که در آن تولید می‌گردد، می‌توانند جایگاه‌های متفاوتی در جمله داشته باشند. نتایج حاکی است با توجه به اینکه در ساخت نشان‌داری چون فرایند مبتداسازی ضمیرگذار فارسی، ساخت‌های مختلفی نظیر مالک در ساخت اضافی و مفعول متممی با عنایت به نیت ارتباطی سخنگو می‌توانند سازه مبتدا واقع گردند، روش پویای تعیین ترتیب سازه‌ای د.گ.ن روشی مناسب و کارآمد برای تعیین ترتیب سازه‌ای در آنهاست. نتایج نشان‌دهنده این واقعیت است که فرایند مبتداسازی ضمیرگذار در هر دو نوع در پژوهش حاضر شامل مبتداسازی از ساخت ملکی و مفعول متممی برخلاف تحلیل دبیر مقدم (۱۳۸۴) و عزیزیان (۱۳۹۴) که آن را صرفاً در نتیجه حرکت سازه مبتداسازده به آغاز جمله در نظر گرفته‌اند، حاصل حرکت نیست بلکه سازه مبتداسازده به‌صورت پایه‌زایشی در همان جایگاه اصلی خود در ابتدای جمله تولید می‌گردد. در عین حال چون براساس اصول د.گ.ن در سطح بینافردی است که سازه مبتداسازده در اولویت ورود به قالب‌های ساخت‌واژی-نحوی قرار می‌گیرد و در جایگاه پیش از فاعل مستقر می‌گردد نتایج تحقیق حاضر را می‌توان هم‌راستا با کهنمویی‌پور و شعبانی (۲۰۱۸) در نظر گرفت که با استناد به نمونه‌هایی از مبتداسازی گسسته برای ساخت ملکی در زبان فارسی و گونه‌هایی از زبان گیلکی، در برخی موارد، اشتقاق پایه‌زایشی و تولید سازه مبتداسازده را در آغاز جمله و نه پیرو حرکت آن به این جایگاه پیشنهاد کرده‌اند. از طرف دیگر، نتایج نشان داد تولید عناصر زبانی در لایه‌های سطوح سلسله‌مراتبی و نحوه چینش آنها در جایگاه‌های مطلق و نسبی د.گ.ن در ساخت نشان‌داری چون مبتداسازی ضمیرگذار فارسی با نقض اصول سه‌گانه تصویر گونگی، تمامیت دامنه و ثبات نقشی حاکم در این دستور صورت می‌پذیرد که در چند نمونه بررسی و ظهور واژه‌بست ضمیری نیز در چارچوب آن تحلیل گردید. مهم‌ترین نتیجه پژوهش حاضر طرح علت ظهور همین واژه‌بست ضمیری در فرایند مبتداسازی ضمیرگذار فارسی بود که برای نخستین بار در زبان فارسی با اعمال سازوکارهای د.گ.ن علت ظهور واژه‌بست

ضمیری در هر دو نوع فرایند مبتداسازی ضمیرگذار تبیین و نیز غیراجباری بودن آن در یکی از انواع و اجباری بودن آن در نوع دیگر تبیین گردید.

پی‌نوشت

۱. صورت مخفف «دستور گفتمانی‌نقشی» است به تبعیت از صورت مخفف انگلیسی FDG.
۲. چون عناصر واژگانی از جمله افعال کنشی در سطح باز نمودی وارد قاب زبانی می‌شوند، در سطح بینافردی با علامت $\blacklozenge$ نمایش می‌یابند.
۳. با توجه به وجود موضوعات مرتبط با بحث مبتدا و تأکید در این لایه از سطح بینافردی که مرتبط با موضوع پژوهش است، در بخش تحلیل داده‌ها به تفصیل به تحلیل این لایه پرداخته خواهد شد.
۴. عنصر زبانی « > » که همان عملگر معرفگی لایه کنش فرعی ارجاعی است، به جهت درک روشن‌تر در سطح بینافردی با صورت واژگانی «رو» نمایش داده شده‌است.
۵. مجدداً اشاره می‌گردد که صورت واژگانی تکواژهای دستوری نظیر واژه‌بست «ش»، در سطح ساختوازی-نحوی تولید می‌گردند و در سطح بینافردی به صورت ویژگی‌های خود نمایش داده می‌شوند. اما در این پژوهش به جهت درک روشن‌تر، عناصر زبانی در سطح بینافردی و باز نمودی هم به صورت واژگانی نشان داده شده‌اند. لذا صورت ویژگی عنصر زبانی «ش» در سطح بینافردی به جهت درک واضح‌تر به صورت واژگانی قابل درک «او» نمایش داده شده‌است.
۶. توضیح علائم اختصاری ارائه‌شده در بخش تحلیل داده‌ها، در بخش چارچوب نظری و توصیف سطوح د.گ.ن. ارائه شده‌است. جهت درک روشن‌تر، ذکر این نکته اهمیت دارد که خوانش این صورت‌ها از سمت چپ به راست و بر اساس سلسله‌مراتب لایه‌های د.گ.ن. و خوانش عبارات فارسی در آنها براساس رسم‌الخط فارسی از راست به چپ است.
۷. در این پژوهش از علامت $\bullet$ برای رزرو مکان برای وندها و واژگان دستوری نظیر «را»، که مرحله تولید اولیه آنها در سطح بینافردی و تولید نهایی آنها به هنگام نگاشت بر روی قالب‌های ساختوازی-نحوی در سطح ساختوازی-نحوی صورت می‌گیرد، استفاده خواهد شد.
۸. در این پژوهش، کنش‌های گفتمانی که مفهوم ارتباطی نامشخصی برای مخاطب دارند، با نماد «؟» مشخص شده‌اند.

منابع

- خرمایی، ع.، و عباسی، م. ۱۳۹۳. «بررسی رابطه میان مبتدا مبتداسازی و پیش‌انگاره موضوعیت در زبان فارسی». پژوهش‌های زبان‌شناسی تطبیقی، (۷): ۱-۱۷.
- دبیرمقدم، م. ۱۳۸۴. «پیرامون را در زبان فارسی». پژوهش‌های زبان‌شناختی فارسی، مرکز نشر دانشگاهی. ۸۳-۱۴۶.
- دبیرمقدم، م. ۱۳۹۲. رده‌شناسی زبان‌های ایرانی، تهران: سمت.
- دبیرمقدم، م. ۱۳۶۹. «پیرامون «را» در زبان فارسی». نشریه زبان‌شناسی، ۷(۱): ۱-۶۰.
- راسخ‌مهند، م. ۱۳۸۹. «واژه‌بست‌های فارسی در کنار فعل». پژوهش‌های زبان‌شناسی، ۲(۲): ۷۵-۸۵.
- شریفی، ش. ۱۳۸۳. بررسی آرایش واژه‌ها در زبان فارسی معاصر بر اساس ملاحظات رده‌شناختی. رساله دکتری زبان‌شناسی، مشهد: دانشگاه فردوسی.
- عزیزیان، یونس. ۱۳۹۴. تحلیل و بررسی مبتداسازی، اسنادی‌سازی و شبه‌اسنادی‌سازی در زبان فارسی از منظر دستور ساختاری. پایان‌نامه دکتری زبان‌شناسی همگانی. دانشگاه تربیت مدرس.
- معزی‌پور، ف. ۱۳۹۸. «بحثی در باب چپ‌نشانی فارسی و چالش‌های نظری آن برای دستور نقش و ارجاع». پژوهش‌های زبان‌شناسی، ۱۱(۲): ۴۵-۶۴.
- مولایی کوهبنانی، ح. ۱۳۹۶. بررسی ترتیب سازه‌های جمله و تبیین فرایند خروج در زبان فارسی بر پایه دستور گفتمانی‌نقشی. رساله دکتری زبان‌شناسی، مشهد: دانشگاه فردوسی.
- مولایی کوهبنانی، ح.، علیزاده، ع.، و شریفی، ش. ۱۳۹۹. «تبیین پردازشی فرایند خروج بند موصولی بر پایه دستور گفتمانی‌نقشی». پژوهش‌های زبان‌شناسی تطبیقی، (۲۰): ۳۱۱-۳۳۰.
- Butler, Ch. 2003. *Structure And Function: A Guide to Three Major Structural-Functional*. Amsterdam & Philadelphia PA: Benjamins.
- Comrie, B. 1989. *Language Universal & Linguistic Typology*. Oxford: Blackwell.
- Croft, W. 2001. *Radical Construction Grammar: Syntactic Theory in Typological Perspective*. Oxford: Oxford University Press.
- Croft, W. 2003. *Typology & Universals*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dabirmoghadam, M. 2005. "About "ra" in Persian". *Studies in Persian Linguistics*, Dabirmoghadam. Iran University Press. Pp. 83-146.
- Dabirmoghadam, M. 2013. *Typology of Iranian languages*. Tehran: Samt.
- Dik, S. C. 1997. "The Theory of Functional Grammar: Questions of Contrast & Context. Advances". In *Functional Grammar*. Foris, pp. 223-297.
- Fanselow, G., DamirČavar. 2002. "Distributed deletion". *Theoretical Approaches to Universals (Linguistik Aktuell/ Linguistics Today (49): 65-107*. Amsterdam: John Benjamins.
- Givón, T. 1984. *Syntax: A Functional-Typological Introduction*. Volume I. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

- Givón, T. 1978. "Definiteness & Referentiality". *Universal of Human Language*, pp. 291-331.
- Greenberg, H. 1963. "Some Universals of Grammar with Particular Reference to the Order of Meaningful Elements". *Universals of Grammar*, pp. 73- 113.
- Hengeveld, K., & Mackenzie, L. 2005. "Dynamic Expression in Functional Discourse Grammar". *Mouton de Gruyter*, pp. 53-86.
- Hengeveld, K., & Mackenzie, L. 2005. *Interpersonal Functions, Representational Categories, & Syntactic Templates*. in *Functional Discourse Grammar*. Amsterdam: Benjamins.
- Hengeveld, K., & Mackenzie, L. 2008. *Functional Discourse Grammar: A Typologically-Based Theory of Language Structure*. Oxford: Oxford University Press.
- Kahnemuyipour, A., & Shabani, M. 2018. "Split Noun Phrase Topicalization in Eshkevarat Gilaki". *The Linguistic Review*, 4(35): 625-646
- Kahnemuyipour, A., & Shabani, M. 2018. "Split Topicalization with (out) Resumption". *Proceedings of Annual Conference of the Canadian Linguistic Association*, University of Regina, Canada. pp. 1-13.
- Keizer, E. 2015. *A Functional Discourse Grammar for English*. Oxford: Oxford University Press.
- Khormayi, A., Abbasi, M. 2014. "Investigating the Relationship Between Topic Topicalization & Thematic Presupposition in Persian". *Comparative Linguistic Research*, 4(7): 1-17.
- Lambrecht, K. 1994. *Information Structure & Sentence Form: Topic, Focus, & the Mental Representations of Discourse Referents*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lambrecht, K. 2001. *Language Typology & Language Universals. An International Handbook*. Vol. 2. Berlin: de Gruyter. pp. 1050-1078.
- Mackenzie, L., & Olbertz, H. 2013. *Casebook in Functional Discourse Grammar*. Amsterdam & Philadelphia: Benjamins.
- Moezipour, F. 2019. "Discussion on Persian Left Arrangement & its Theoretical Challenges for Role & Reference Grammar". *Researches in Linguistics*, 2 (11): 45-64.
- Mowlaei Kuhbanani, H. 2017. *Persian Word Order & Constituent Extraposition Explanation Based on FDG*. Linguistics PhD Thesis, Mashhad: Ferdowsi University.
- Mowlaei Kuhbanani, H., Alizadeh, A., & Sharifi, Sh. 2020. "Processing Explanation of Persian Clause Extraposition Process Based on FDG". *Comparative Linguistic Research*, (20): 311-330.
- Nespor, M., & Vogel, I. 1986. *Prosodic Phonology*. Dordrecht: Foris.
- Ott, D. 2011. *Local Instability: The Syntax of Split Topics*. Doctoral Dissertation. Cambridge, MA: Harvard University.

- Prince, E. (1998). "On the Limits of Syntax, with Reference to Topicalization & Left-Dislocation". Cullicover, P., McNally, L. (Eds.), *Syntax & Semantics*, (29): 281-302.
- Rasekhmahand, M. 2010. "Persian Clitics Near Verbs". *Researches in Linguistics*, 2 (2): 75-85.
- Schiffrin, D., Tannen, D., Hamilton, H. E. 2008. *The Handbook of Discourse Analysis*. John Wiley & Sons.
- Sharifi, Sh. 2004. *New Persian Word Order Based on Typological Issues*. Linguistics PhD Thesis, Mashhad: Ferdowsi University.

روش استناد به این مقاله:

طاهری، م؛ علیزاده، ع. و مولایی کوهبنانی، ح. ۱۴۰۰. «بررسی مبتداسازی ضمیرگذار ساخت ملکی و مفعول متممی زبان فارسی برپایه دستور گفتمانی نقشی»، *زبان فارسی و گویش‌های ایرانی*، ۲(۱۲): ۱۳۱-۱۶۰. DOI:10.22124/plid.2022.20616.1557

Copyright:

Copyright for this article is retained by the author(s), with first publication rights granted to *Zaban Farsi va Guyeshhay Irani (Persian Language and Iranian Dialects)*. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided that the original work is properly cited.

